

UMUMIY GEOGRAFIK VA XUSUSIY TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISH

Mamadaliyeva Turg'unoy Abdulhamidovna

Andijon viloyati Oltinko'l tumani 28- umumta'lim maktabi geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola umumiy va o'ziga xos geografik tushunchalarning ahamiyati, ularning dunyoyimizdagi murakkabliklarni yoritishdagi ahamiyati, geografiyani o'qitishda o'quvchilarda mustaqil va ijodiy faoliyatini tarkib toptirish, umumiy geografik va xususiy tushunchalarni shakllantirish va rivojlantirish to'g'risida to'liq fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: geografiya fani, xususiy va umumiy tushunchalar, geografik ta'lim, global tendentsiyalar, iqtisodiy xususiyatlar.

Kirish: Geografiya ko'p qirrali fan sifatida Yerning jismoniy xususiyatlarini, inson faoliyati va atrof-muhitdagi o'zaro ta'sirini o'rganish uchun keng qamrovli asosni taklif etadi. Umumiy geografik tushunchalarning shakllanishi global fazoviy jarayonlarning asosini tushunish imkonini beradi, aniq tushunchalar esa alohida mintaqalar, landshaftlar va hodisalarning nozik tomonlarini o'rganadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Umumiy geografik tushunchalar geografik bilimlarning ustunlari bo'lib xizmat qiladi, fazoviy naqshlarni talqin qilish va global hodisalarni tushunish uchun muhim asoslarni taklif qiladi. Joylashuv er yuzasidagi ma'lum bir nuqta yoki maydonni anglatadi va joylar bir-biriga nisbatan qayerda joylashganligini aniqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Joylashuvni tushunish fazoviy tahlil va navigatsiyada yordam beradi. Joy ma'lum bir joyning o'ziga xos xususiyatlari va atributlarini, jumladan, uning o'ziga xosligini shakllantiradigan jismoniy xususiyatlar, madaniy elementlar va insoniy faoliyatni tavsiflaydi. Mintaqalar - bu ularni atrofda hududlardan ajratib turadigan umumiy jismoniy, madaniy yoki iqtisodiy xususiyatlar bilan tavsiflangan hududlar. Hududlarni o'rganish fazoviy o'zgarishlarni va belgilangan chegaralardagi o'zaro ta'sirlarni tushunishga yordam beradi. Harakat

kosmos bo‘ylab odamlar, tovarlar, g‘oyalar va resurslar oqimini anglatadi. Harakat namunalarini tahlil qilish turli joylar va hududlar o‘rtasidagi aloqalar va munosabatlarni aniqlaydi.

Natijalar: Geografik tushunchalarni shakllantirish va rivojlantirish geografik ta’lim va tarbiyaning harakatlantiruvchi kuchi, o‘quv materialini mohiyatining muhim birligi hisoblanadi. O‘quvchilarda tushunchalarni shakllantirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- O‘quv materialini sezgi organlari orqali qabul qilish;
- Idrok etish;
- Tasavvur qilish;
- Yodda saqlash;
- Amalda qo‘llash;
- Natijalarni tekshirish;
- Axborotlarni umumlashtirish va xulosa yasash;

O‘qituvchi tomonidan tushunchalarni rivojlantirish bosqichlariga amal qilinishi o‘quvchilarning tushunchalarni qabul qilishiga, tushunishiga imkon yaratadi. Geografiya o‘quv fani mohiyati mantiqiy izchillikda rivojlantirish, shakllantirish va o‘zaro aloqada bo‘lgan tushunchalar tizimidan iborat. Geografiya o‘quv fani mohiyatiga geografiya fanining geologiya, gidrologiya, iqlimiy, tuproqshunoslik, geobotanik, zoogeografik, iqtisodiy geografiyaga oid ma’lumotlar kiritilgan bo‘lib, tushunchalar tizimi shu fan asoslari bilan belgilanadi. Shu tufayli, geografiya o‘quv fanining asosiy geografik tushunchalari orasiga geologik, geomorfologik, gidrologik, iqlimiy, tuproqshunoslik, geobotanik, zoogeografik, iqtisodiy geografik tushunchalarni kiritish mumkin. Geografik tushunchalar mohiyati va mazmuniga ko‘ra: oddiy va murakkab, xususiy va umumiy geografik tushunchalarga ajratish mumkin. Binobarin, har bir tushuncha dastlab oddiy, keyin boshqa oddiy tushunchalar bilan birlashib murakkab tushunchalarni hosil qiladi. Geografiya o‘quv fani mohiyati mantiqiy izchillikda rivojlantirish, shakllantirish va o‘zaro aloqada bo‘lgan tushunchalar tizimidan iborat. Bu tushunchalar tizimi geografiya faniga kiritilgan fan asoslari bilan belgilanadi.

Muhokama: Geografiyani o‘qitishda o‘quvchilarda mustaqil va ijodiy faoliyatni tarkib toptirish o‘quvchilar bilan birgalikda va o‘quvchilar mustaqil bajaradigan ishlar: darslik, yozuvsiz xarita, rasm, jadval, statistik ma’lumotlar va qo‘shimcha adabiyotlar bilan ishlash, shuningdek amaliy mashg‘ulotlarni bajarish yuqori ahamiyatga ega. Geografiya ta’limida rasmlar juda keng foydalaniladi. Ular yordamida geografik voqea va hodisalarni tasviri bilan birga ularni o‘ziga xos xususiyatlari va qirralarini ham ochib beradi. Geografiya fani tabiiy va iqtisodiy va ijtimoiy qismlardan iborat bo‘lganligi uchun unda tabiat va jamiyatdagi hamma masalalar jamlashgan. Ushbu masalalar tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy jarayonlar, shuningdek ularni o‘zaro ta’siri natijasida rivojlanadi va takomillashadi. Ushbu masalalardan ta’lim jarayonida foydalanishning eng asosiy shartlaridan biri bo‘lib ularni kelib chiqishiga ko‘ra guruhlarga bo‘lish asosiy ahamiyatga ega.

Xulosa: Xulosa qilib aytish mumkinki, umumiy geografik tushunchalarning rivojlanishi fazoviy munosabatlar va global tendentsiyalarni talqin qilish uchun keng asos yaratadi, aniq tushunchalar esa mahalliyashtirilgan voqealar to‘g‘risida to‘liq ma’lumot beradi. Umumiy tamoyillarni va maxsus amaliy tadqiqotlarni birlashtirgan holda, geograflar bizning dunyoyimizning murakkabliklarini ochib berishlari, uning boy xilma-xilligini qadrlashlari va atrof-muhitning barqarorligi, madaniyatni saqlash va fazoviy rejalashtirish bilan bog‘liq zamonaviy muammolarni hal qilishlari mumkin. Geografik tushunchalarga yaxlit yondashuvni qabul qilish bizning fazoviy savodxonligimizni oshiradi, fanlararo tushunchalarni rivojlantiradi va bizga bilimli istiqbollar va sayyoramiz resurslarini oqilona boshqarish orqali o‘zaro bog‘liq dunyoyimizning murakkabliklarida harakat qilish imkoniyatini beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Vaxobov X., Abduraxmonov B., Eshpo‘latova N. Umumta’lim va o‘rta maxsus ta’lim muassalarida geografiya ta’limining o‘rni va tuzilishi. O‘zbekiston geografiya jamiyati axboroti, 25 jild, T.2003.

2. Xalimjonov E. Motor moylari, xossalari va ularda bo‘ladigan‘ozgarishlarni aniqlash //Актуальные вопросы высшего образования–2023. – 2023.

3. Vaxobov X., Saydamatov F., Eshpo‘latova N. Geografiya ta’limida qo‘llanadigan pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish. Xalq ta’limi. 2007.

4. Qurboniyozov R. Geografiya o‘qitish metodikasi. UrDU, Urganch, 2001.

5. Melikuziev A. et al. IMPROVING THE PERFORMANCE OF THE FUEL INJECTION SYSTEM //Development and innovations in science. – 2022. – T. 1. – №. 14. – C. 10-14.

6. Xalilbek o'g'li X. E. ICHKI YONUV DVIGATEL DETALLARINI QURUM BOSISHINI TEKSHIRISH //World scientific research journal. – 2023. – T. 18. – №. 1. – C. 110-115.